

«... og sirkus til folket»

En rapport fra sambruksprosjektet

Om lokaler til sambruk av kino og scenekunst, og hvilke følger det har for rom, teknikk, klima og miljø, personell og politikk.

Av:

Hans Peter Jenssen (hovedforfatter)

Kirsti Svenning (medforfatter)

Robert Sigfusson (teknisk konsulent)

Nina Hodneland (politisk konsulent og oppdragsgiver)

Espen Pedersen (politisk konsulent og oppdragsgiver)

1. Innledning

Det finnes i Norge et stort antall lokale kulturhus, grendehus, biblioteker med kultursal, kinosaler og andre lignende lokaler som allerede brukes til både kino og scenekunst, eller som med fordel kunne blitt brukt til dette. Norge er et land med en til dels spredt befolkning, og det er mange små lokalsamfunn som har de samme behovene for et godt kulturtilbud som større byer og tettsteder.

Det er likevel ikke realistisk å bygge komplette enkeltbrukssaler/lokaler i hver en bygd, hverken av praktiske, økonomiske eller miljømessige hensyn. Dette gjør at et lokale gjerne må fungere både som kultursal, grendehus og kinosal. Dette gjøres allerede mange steder i landet, og vi har gjennom besøk og intervjuer prøvd å sammenstille hvilke valg som er tatt for at slike lokaler skal fungere best mulig både for scenekunst og kino. Sammen med intervjuer med de tekniske leverandørene og omreisende teknikere så tror vi dette er den første komplette kunnskapsgjennomgangen av hva som utgjør et godt flerbrukslokale i Norge.

Vi har i tillegg til denne rapporten, sammenstilt det vi har funnet i fire kapitler om tilpasning av lokale og teknikk i en egen veileder, som vi håper kan bli et godt utgangspunkt for fremtidig arbeid med å bygge enda flere og bedre sambrukslokaler rundt omkring i landet.

Vi har i arbeidet med rapporten ikke primært hatt miljøhensyn som et hovedkriterium, men det er naturlig å se alle valg man tar om teknikk, bygningsmessig tilpasning og andre anskaffelser opp imot den miljømessige kostnaden – Det mest miljøvennlige er sannsynligvis alltid å ikke fornye, men drive jevnlig vedlikehold, sikre ombruk og la utstyret leve lenger.

Forfatterens notater om begrepsbruk:

Vi bruker i denne rapporten ordene scenekunst og kino som de to bruksområdene som primært ligger til grunn for kulturlokaler i Norge. Med kino menes all visning av film, det være seg spillefilm, animasjon, dokumentar eller historisk film som vises for et stort publikum på en stor skjerm. Med scenekunst menes alt som foregår som en fremføring på en scene av mennesker som er til stede i rommet – det kan være både musikk, kunst, teater, dans etc., men vi tar også med oss den utvidede bruken av scener som foredrag, konferanser, presentasjoner etc. I tillegg kommer flerbruksmuligheter som f.eks feiring av bryllup, konfirmasjon, bursdag etc. som mange av lokalene har som sideaktivitet i løpet av et normalt driftsår.

2. Fremgangsmåte

Arbeidet med rapporten begynte sommeren og høsten 2025, hvor arbeidsgruppa besøkte utvalgte lokaler langs en praktisk gjennomførbar kjørerute. Vi besøkte Grimstad Kulturhus, eTeateret i Lillesand, Bygland Kulturscene, Røldal Grendehus og Kvam kulturhus. Disse representerer bredden og variasjonen av norske kulturhus og flerbrukshus.

Ved hvert enkelt hus fikk vi en grundig gjennomgang av bruken av lokalene, installert utstyr, kompetansen på tilgjengelige teknikere, hvilke hensyn som er tatt med tanke på flerbruk, utfordringer, fremtidige behov og ønsker for investering, billettsalg, organisering av kulturhuset og andre relevante problemstillinger som dukket opp.

De ulike husene representerer på hver sin måte et ganske typisk norsk kulturhus og/eller flerbrukslokale, og ved å se på de ulike utfordringene og løsningene for hvert enkelt sted så finner vi mange gode løsninger som enkelt kan la seg skalere og oversette til andre lignende lokaler.

a. Grimstad Kulturhus

Grimstad kulturhus nyeste sal må kunne sies å være i det øvre sjiktet for hvordan en kultursal skal være bestykket i Norge. Den inneholder både LED skjerm på bakvegg, lerret og projektor for kinovisning, rombelysning og scenebelysning på samme styresystem, gode stoler og et kombinert etterklanganlegg og atmos kinoanlegg bygget rundt Meyersounds Constellation system.

Rommet har vært svært kostbart, noe som har gitt produkter av høy kvalitet og forhåpentligvis lang levetid, i tillegg gjør den varierte teknikken rommet svært fleksibelt og det kan gå fra scenebruk til kinovisning med lite omrigg på kort tid. Dette vil mest sannsynlig øke bruksgraden av rommet betraktelig.

Rommet vil nok ikke være representativt for ambisjonene og budsjettene til de fleste kommuner, men det kan være et godt eksempel på hva som faktisk er mulig dersom man koordinerer alle tekniske løsninger på en god måte (og får bevilgninger til løsninger i denne prisklassen).

b. eTeateret Lillesand

eTeateret i Lillesand er en kommunalt eid kino og kultursal bygget som en flerbrukssal på 50-tallet. Den har et svakt stigende amfi, en passe stor scene og relativt normale tekniske installasjoner for et slikt rom i Norge.

Rommet egner seg godt til både scenekunst og kinovisning, og siden scenen med bakscene og sidescener er plassert bak lerretslinja så er det også her tilrettelagt for korte skift mellom scene og kinobruk.

Rommet har noe felles teknikk, blant annet kan projektor brukes til både kino og scene, dog med litt stor bildeflate hvis den brukes til scenekunstformål, som da vil kreve mer tilpasning av innhold eller avspillingsutstyr. Det ble under vårt besøk bemerket at lydanlegget primært egner seg til kino, mens f.eks levende musikk krever noe ekstra høyttalere etc. for å gi god nok lyd. Dette løses ved at

de supplerer med eksternt utstyr til enkelte arrangement.

c. Bygland Kulturscene

Bygland kulturscene er en ombygging av den gamle gymsalen på Bygland skole, som har fått ny flerbruks idrettshall rett ved siden av. Ombyggingen er i kommunal regi, men det er et samarbeid mellom alle lokale interesserte aktører som revylag, skolekorps, filmklubb og andre kulturinteresserte. De har til sammen fått til en god konvertering fra gymsal til et godt og fleksibelt kulturlokale.

Lokalet er forbilledlig tilpasset med akustiske tiltak, lysblending for vinduer, amfi til publikum og en scene som er stor nok for selv små omreisende band og orkester.

De har installert et slags minste felles multiplum av utstyr til de ulike bruksområdene, og leier inn resten ved behov. De har for eksempel installert et lydanlegg som både brukes til scene og kinobruk, samt et nedsenkbart lerret foran scenen. Lerret og lydanlegg er godt nok for bygdekinoen, som kommer en gang i måneden, og det reduserer deres riggetid betydelig. Til slutt har de nettopp fått på plass en helt ny riggløsning inne på scenen som skal gjøre det enklere å henge opp tepper, lyskastere og annet utstyr.

d. Røldal Grendehus

Røldal Grendehus er et klassisk norsk grendehus med en mellomstor sal som kan brukes til mye forskjellig, samt tilstøtende lokaler som kjøkken og ulike stuer. Det er et typisk flerbrukslokale, hvor både skolen og idrettslaget har gym og trening, lokale foreninger har møter og samlinger, det arrangeres bryllup og gravferd og det bys opp til dans et par ganger i året. I tillegg er bygdekinoen innom en gang i måneden.

Grendehuset har tilnærmet ingen installert teknikk, noe gammel infrastruktur finnes og det er god tilgang på strøm. De har et rullelerret som brukes av bygdekinoen og et installert lydanlegg til de helt enkle tingene. Til både kino, dans og konsert så hentes det inn komplett teknisk anlegg.

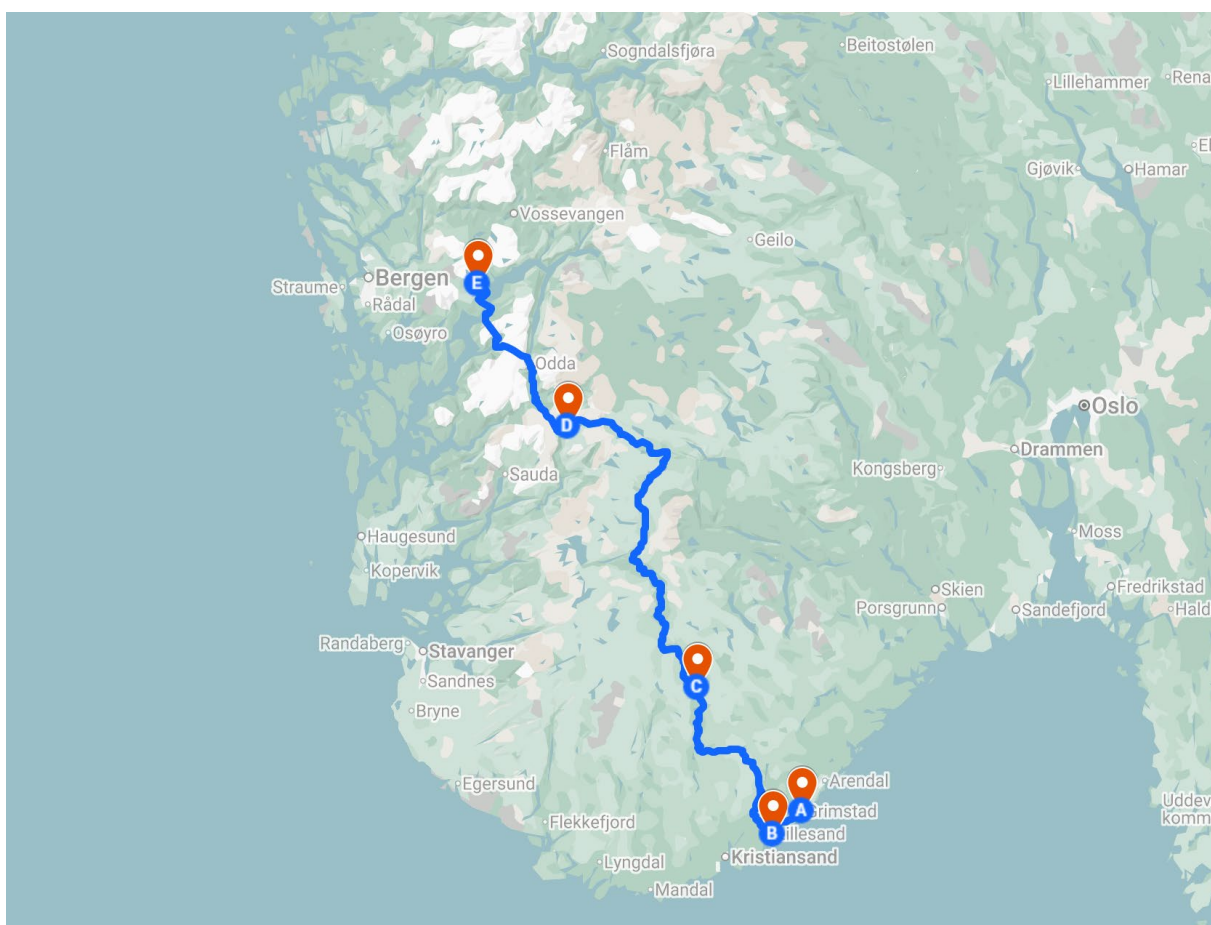
e. Kvam Kulturhus (ikke åpnet per 1.12.25)

Kvam kulturhus er et samarbeid mellom både kommune og fylkeskommune, og huser både videregående skole, bibliotek, kino og kultursal. Kino og kultursal er bygget som et felles rom med et avansert lydanlegg som er satt opp for både kinolyd og som etterklanganlegg.

Salen er fullt utstyrt med trekk og taljer til scenerigg, har mye og fleksibel inndekning, uttrekkbart amfi og er bygget med all infrastruktur som trengs for både kino og scenebruk, selv om det per dags dato kun er installert kinoteknikk (med unntak av etterklanganlegg). Dette skyldes budsjett, og en fullstendig teknisk installasjon er ventet i neste budsjetttrunde.

Huset fremstår som smart bygget, og spesielt arbeidet med å installere infrastruktur som kabling og paneler til teknikk som enda ikke er på plass, men som absolutt trengs, er godt planlagt og gjennomført. Dette gjør at når utstyret kommer så trenger man ikke etter montere en mengde kabler etc. som ofte forringer den visuelle kvaliteten i slike rom.

I tillegg til å besøke disse stedene har arbeidsgruppa hatt gode diskusjoner seg imellom, og vi har snakket med installatører, integratorer, teknikere og andre brukere av disse husene, for å se om det er spørsmål vi har glemt å stille. Vi har intervjuet enkelte leverandører om arbeidet generelt og om enkeltprosjekter spesielt, til sammen har dette gitt verdifull innsikt i hvilke besparelser som kan oppnås hvor og hvordan i et gitt prosjekt.

Arbeidsgruppas reiserute på befaringsrunden, høsten 2025. Turen gikk fra Drammen til Grimstad, Lillesand, Bygland, Rødal og så Kvam (Norheimsund)

3. Behovsanalyse

De tekniske behovene i et sambrukslokale er svært varierende fra lokale til lokale, helt avhengig av brukshyppighet, tilgjengelig lokal kompetanse og *hva* lokalet faktisk brukes til.

Det vil for hvert enkelt lokale være behov for en behovsanalyse som går inn på brukshyppighet, bruksområde, tilgang på lokal kompetanse til å betjene evt. teknikk samt budsjett og mulighet for investeringer over tid.

Vi har likevel delt våre forslag opp i to nivåer, grunnleggende og avansert, som vi mener kan gi en pekepinn på hvor man bør legge lista basert på hvordan og hvor mye rommet brukes.

Noen lokaler brukes daglig til scenekunst eller kino, som vil kreve mye tilpasning av både selve rommet og teknikken for at det skal fungere sømløst, mens andre lokaler primært er grendehus til bursdag, dåp og konfirmasjonsfeiringer og trenger kun teknikk noen få dager i måneden; Disse lokalene vil trenge mye mindre tilpasning da det i større grad ofte handler om å hente inn nødvendig utstyr til de enkelte arrangementene.

Uavhengig av om det er en teknisk installasjon eller en bygningsmessig endring som vurderes, bør man alltid starte med å vurdere hva som kan brukes om igjen, hva som kan brukes om igjen på andre måter og hva som eventuelt kan transformeres til riktig bruk.

For eksempel kan gamle scenetepper som er frynsete i kantene, men av godt stoff, klippes ned og syes om til blendingsgardiner eller brukes til akustisk behandling. Kanskje kan det som var en front-høytaler i et gammelt lydanlegg bli til en center eller en bak-høytaler i et nytt oppsett?

4. Hva er det som egentlig må være på plass?

En god kinosal er et helhetlig tilrettelagt rom som sikrer optimal formidling av film gjennom høy teknisk kvalitet, god ergonomi og gjennomtenkt romutforming. Salen skal gi publikum jevn og presis lydgjengivelse, korrekt og konsistent bildekvalitet samt gode siktlinjer fra alle plasser. Videre skal utforming, akustikk, belysning og komfort støtte publikums konsentrasjon og opplevelse uten forstyrrende elementer. Samlet sett skal kinosalen fungere som et nøytralt og pålitelig visningsmiljø der filmen står i sentrum.

Et godt scenerom har mange av de samme kvalitetene som en god kinosal, men på grunn av scenekunstens naturlige variasjon i form og uttrykk er det vanskeligere å sette ned noen tabellmessige formalkrav, annet enn at man må ha kontroll på lys i hele rommet, god lyd, enten forsterket eller akustisk, inndekning og mulighet for å skjule det man ikke vil at publikum skal se og et godt opplegg for publikumsflyt: både sitteplasser, inn og utganger og komfort som stabil temperatur og god luftkvalitet.

5. Grunnleggende tilpasning av lokale

Den enkleste formen for tilpasning av et lokale for sambruk mellom kino og scenekunst ligger i de enkle fysiske tiltakene som kan gjøres for å gjøre rommet mer egnet *før* vi begynner å se på de tekniske løsningene. I denne kategorien finner vi lysblending, akustisk behandling, sitteplasser til publikum, kontroll på og styring av taklys og tilkomst for publikum.

Lysblending – Både kino og scenekunst har behov for kontroll på lyset i rommet. Film oppleves best i et mørkt rom slik at det ikke er sjenerende skinn på lerret, strølys inn i rommet og visuelle distraksjoner fra filmen. Scenekunst har et noe mer variert behov, noen ganger brukes både dagslys og rommets egen belysning for å oppnå spesifikke effekter, men felles for dem begge er at man trenger kontroll på når og hvor lyset treffer. Dersom salen har vinduer, bør det gjøres tiltak for å kunne blende disse helt igjen. Det kan være ved bruk av rullegardiner, gardiner eller evt. persiennner. Noen ganger er det fornuftig med flere lag oppå hverandre for å oppnå en helt lystett blending.

Akustisk behandling – God lyd er svært viktig for vår opplevelse av både kino og film, men dersom nytt lydanlegg ikke står på investeringsplanen, eller kanskje ditt hus ikke har lydanlegg i det hele tatt fordi det leies inn ved behov, så er det enklere tiltak man kan ty til for å sikre optimal lydopplevelse.

Sitteplasser til publikum – Publikumskomfort er en svært viktig faktor i alle kino og scenerom. Komfort handler ikke bare om gode stoler, men for eksempel siktlinjer til lerret og scene, nødvendig trapping av rommet eller høyde på scenen/lerretet over publikum. Det er selvsagt en fordel at publikum sitter godt og komfortabelt, og alle sitteplasser bør være slik at man ser hele scenen/lerretet uten å måtte skifte plass i setet eller strekke seg. Det er nok enklere med gode siktlinjer på kino, da man bare skal se en flate, mens at alle plasser også skal se hele scenerommet er ofte utfordrende. Selv i de største scenerommene er det mange plasser som mister deler av scenen og da må regissør og scenografi i stedet ta de riktige hensynene.

Taklys – I begge brukstilfeller ønsker man full kontroll på lysmengden i rommet. Mens kino gjerne skal ha det helt mørkt gjennom en visning så hender det at scenekunst krever bruk av rommets generelle belysning til enkelte scener og effekter. Dette gjør at det er en stor fordel om hele lysanlegget i rommet, både til scenebruk, generell belysning og dekorbelysning, kontrolleres fra et system. Dette kan være krevende å få til, men som et minimumstiltak så bør hele salen ha lys som kan dimmes fra 0 til 100 uten flikker og det bør ikke være lys man ikke får skrudd av (annet enn nødutgangsbelysning etc.).

Tilkomst – En av de tingene vi la merke til under vår befaringsrunde på de ulike husene er hvor ofte tilkomst til selve salen er for dårlig. Tilkomst må selvsagt ta hensyn til rømningsvei (bredde/høyde), men det bør legges vekt på fra hvor i rommet man kommer inn i salen, som ofte kan være en effekt i seg selv i scenekunst, og at inn og utgang kan benyttes under visning uten å være forstyrrende. Dersom det er en dør midt mellom amfi og scene som går rett ut i foaje så vil det være svært forstyrrende om denne åpnes midt under forestilling. En enkel tilpasning her er et forheng på den ene siden av døren som lager en enkel sluse, dette kan enkelt settes opp og tas ned til hver enkelt forestilling dersom det er i veien for daglig bruk av tilstøtende rom.

6. Grunnleggende tilpasning av teknikk

For lokaler som sjelden har behov for store tekniske løsninger, eller som alltid baserer seg på innleie av det nødvendige utstyret, kan en enkel teknisk tilpasning likevel være aktuelt for å lette arbeidsmengden for teknikerne og øke bruken av rommet - da terskelen for å benytte rommet med noe teknikk blir lavere.

Den mest grunnleggende tilpasningen av teknikk handler om følgende elementer:

Lydanlegg – Anlegg som kan brukes både i stereo til scenekunst og som enkelt kan bygges ut til kino, evt. er installert som et relativt enkelt kinoanlegg med for eksempel 5.1 surround konfigurasjon. Anlegget trenger ikke en avansert mikser eller en lydprosessor, bare en lett tilgjengelig analog tilkobling gjør at gjestende teknikere med eget utstyr raskt kan få koblet seg på den delen av anlegget de ønsker å benytte. Dersom mulig kan man vurdere å ha tilkoblinger både ved eller bak scenene og foran i sal ved FOH.

Lerret – Dersom rommet raskt skal kunne konverteres fra scenebruk til kino så vil montering og demontering av et stort lerret være det mest tid- og plasskrevende. Et ferdigmontert rullelerret som enkelt kan senkes og heves manuelt eller med motor vil sannsynligvis være den beste enkeltinvesteringen for å kutte ned riggetid. For lokaler med høy grad av samtidighet i visning, for eksempel scenekunst på dagtid og kino på kveldstid, vil plassering av lerret i forhold til scenen være viktig.

Et lerret inne på scenen vil kunne brukes som en del av en forestilling, enten som lerret for video eller som horisont-duk for lys, men da vil eventuelt utstyr og scenografi foran på scenen måtte rigges ned til kinobruk. Et lerret foran scenen ved scenekant vil kunne brukes som kinolerret og vil samtidig kunne dekke til utstyr og scenografi som står inne på scenen.

Inndekning – I nesten alle rom for scene og kino så er det behov for elementer som man ikke ønsker at publikum skal se. Årsaken til dette kan være flere, av estetiske hensyn, historiefortelling, å «bevare magien» ved å ikke vise hvordan ting gjøres rent teknisk, eller for å holde publikums fokus på det riktige stedet. Den enkleste formen for inndekning er å ha et flyttbart system med støtter og bæring for enkle sorte tepper, enten av molton eller et annet passende tekstil. (Husk at det må være flammehemmet!). Da kan man flytte inndekningen til dit man trenger den avhengig av behovet til den enkelte forestilling eller visning. En enkel teppeskinne i taket med et lett teppe som man enkelt kan dra på plass kan også være en rimelig og lite ressurskrevende løsning for dette.

Infrastruktur – Dersom man ikke skal installere så mye teknisk utstyr, men basere seg på innleie ved behov, så kan man fremdeles installere deler av infrastrukturen som trengs. Dette kan være nødvendig kabling for signal og strøm til lamper, kabling mellom scene og FOH både for lyd, lyskontroll og evt. videosignaler. Eller en litt mer omfattende løsning med for eksempel forsterkere, høyttalere, strømfordeling og signalsplittere men uten selve kontrollsysteemet. Har bør man tenke så fleksibelt og fremtidsrettet som mulig, med for eksempel nettverksbaserte løsninger uten konvertere etc. i signalkjeden som ofte raskt blir foreldet eller ikke passer akkurat det utstyret som kommer på besøk.

7. Avansert tilpasning av lokale

For lokaler som daglig eller ukentlig skifter mellom scene og kinobruk, og hvor det er krav til kort riggetid mellom bruken så vil det være aktuelt med en mye høyere grad av tilpasning av lokalet til begge bruksområder, og det vil i mange tilfeller være snakk om skreddersøm av ulike løsninger for akkurat det lokalet.

Sitteplasser til publikum – For å øke fleksibiliteten i et rom kan man i stedet for et fast stoloppsett og amfi installere et uttrekkbart amfi som på kort tid kan forvandles fra fullt amfi til for eksempel et halvt amfi eller være helt slått sammen og gi rommet et stort flatt gulv. Det gjør at man kan tilpasse publikumsopplevelsen enda mer, med stående publikum på rockekonsert og sittende publikum til kino og klassisk musikk. I tillegg kan lokalet også brukes til andre ting, som for eksempel en middag med bord og stoler på hele gulvet.

Taklys og romlys – I stedet for bare dimbart enkelt hvitt lys til salslys så kan det monteres lys med enten justerbar fargetemperatur (varm-hvit/kald-hvit tone) eller med mulighet for full fargeblanding. Dette gjør at stemningen kan settes mer presist i rommet både før, under og etter en forestilling eller en kinovisning. Nødlys og aksent-belysning kan med fordel inkluderes i en helhetlig lysplan og disse elementene kan også utstyres med de samme fargeskiftende eller justerbare funksjonene for en mer komplett visuell fremstilling av rommet.

Ventilasjon – Ulik bruk av lokalet vil kreve ulikt oppsett av ventilasjon. For eksempel så krever en del klassiske instrumenter en gitt temperatur og luftfuktighet, mens det på en rockekonsert med mye røykmaskiner og pyroeffekter vil være behov for større utskiftning av luften underveis. Dersom man plutselig skal spille inn en TV sending så vil det være ønskelig med så stabil luft som mulig på grunn av den fine «tåka» av røyk som ofte brukes til TV for å gjøre lysstråler synlige. Til kinovisning er det nødvendig med god lufting som sørger for stabil temperatur og god luftkvalitet. Et ventilasjonsanlegg som gir noen eller alle disse mulighetene vil øke fleksibiliteten til lokalet. Det er også verdt å nevne brannvarsling, hvor det til scenebruk med for eksempel røyk og pyroteknikk vil være et absolutt krav om installasjon av fler-faktor detektorer, slik at brannalarmen ikke går av selv om det er scenerøyk i lokalet.

Som nevnt tidligere i rapporten så må selvsagt alle disse sees i et kost/nytte perspektiv, da enkelte av disse tiltakene fort blir kostbare eller materialkrevende på et nivå som kanskje ikke kan forsvares for akkurat ditt lokale. I tillegg bør du ta miljø-og klimamessige hensyn, og for eksempel undersøke om det er ombrukspotensiale i noe av det du har, eller om du kan skaffe godt brukt utstyr annet sted fra.

8. Avansert tilpasning av teknikk

Lokaler med høy grad av sambruk, gjerne innenfor samme dag eller uke, vil kreve mer av den tekniske installasjonen, og ved å ta riktige valg når det kommer til anskaffelse av utstyr vil man kunne oppnå store sambruksfordeler.

I denne kategorien finner vi blant annet:

Fullstendig tilpasning av belysning - integrert romlys, taklys og scenelys med felles kontroll-løsning.

Kombinert scene PA og kinolyd, eventuelt kombinert surround/romlyd med scenelyd og etterklangsanlegg.

Elektrisk styring av tepper, lerret og andre mekaniske tilpasninger av lokalet, for eksempel kontrollerbare akustiske plater for variabel akustikk.

Felles kontrollmiljø for all teknikk – for eksempel Crestron og lignende styresystemer som gjør at all teknikk kan styres ved hjelp av «en knapp».

Tilpasning av infrastruktur – skalere og bygge infrastruktur slik at den er felles for kino og scenebruk, og samtidig tillater ekstra utstyr og tilkobling ved behov.

Felles for alle disse er at de krever tilpasning til det enkelte lokale, og det vil være en stor fordel å benytte seg av en totalleverandør på hele installasjonen som kan sikre sømløs integrasjon av de ulike systemene opp imot felles styring og infrastruktur. Det er sannsynligvis store besparelser, både i penger og i klimaavtrykk, på å se på store tekniske installasjoner som en enhet, hvor man kan kutte ned på antall dingser og antall meter med kabel for hver ting man klarer å samkjøre.

Vår anbefaling er at man tidligst mulig i prosessen involverer personer med solid teknisk kompetanse slik at et eventuelt anbud utformes med de ovennevnte parameterne som vurderingskriterier. Et anbud bør også utformes mer som en bestilling av ønsket bruk og løsning og ikke en bestilling av enkeltprodukter og tekniske spesifikasjoner – dette vil gi leverandør mulighet til å bli med i tilpasning og utvalg av utstyr som er riktig for den enkelte installasjon.

Et slikt anbud vil være vanskeligere å evaluere, og vi ser absolutt ulemper for små hus med lite teknisk- og innkjøpskompetanse, men besparelsene i kostnad og gevinsten i fleksible og fremtidsrettede løsninger vil gi huset en merverdi som overstiger ulempene.

9. Avveininger mot miljøhensyn

Miljøhensyn var opprinnelig ikke noe vi ble bedt om, men arbeidsgruppa inkluderte på eget initiativ både miljøperspektiv i sine undersøkelser samt innhentet kompetanse på dette for å få gode blikk på miljøperspektivet. Ved investeringer og anskaffelser av nytt utstyr må det vurderes i hvilken grad det påvirker klima og miljø, og det bør være et klima- og miljø-hensyn med i risikovurderinger og vurderingskriterier for alle anskaffelser.

Alle prosjekter bør først og fremst vurdere sin egen viktighet, den største klimagevinsten får man oftest ved å ikke anskaffe noe nytt eller bygge noe i det hele tatt, og det kan godt tenkes at det beste i akkurat ditt tilfelle er å ikke gjøre noe. Dette er selvsagt litt satt på spissen, men om du er driftsansvarlig i et lite grendehus med tre konserter i året og et besøk av bygdekinoen i måneden så kan det rett og slett være at man skal fortsette med

innleid teknikk til akkurat disse arrangementene, all den tid øvrig bruk klarer seg med det som allerede finnes.

På samme måte som med vurderingen av hvilke bygningsmessige og tekniske tiltak som skal gjøres, så vil hensynet til klima og miljø være mer finmasket desto mer man går inn i arbeidet. Kanskje du oppdager at ved å investere i et lite lydanlegg så dekker det en del innleier i året, som fører til færre kjørte kilometer med lastebil for å levere det innleide utstyret – som ikke finnes tilgjengelig akkurat der du holder til.

Dette er forholdsvis simple eksempler på vanlige spørsmål som har kompliserte svar, og selv om det ikke alltid er lett å finne ut av disse forholdene så er vårt forslag at det gjøres et mye større arbeid akkurat på dette området *før* man eventuelt går til anskaffelse av utstyr og materiell.

Andre veien så vil det i mange tilfeller være til fordel å planlegge for innleier av det nødvendige utstyret de få gangene man trenger det, eventuelt å vurdere sambruk, felleslager eller deling av utstyr på tvers av ulike saler og bygg. Kanskje holder det at kommunen eier et stort lydanlegg som kan brukes både i den store og den lille salen, og så kan man supplere med eksternt utstyr de gangene begge saler er i bruk samtidig?

10. Til deg som skal bygge nytt eller transformere et eksisterende bygg

Alle kapitlene i denne veilederen er selvsagt aktuelle for deg som skal bygge nytt fra grunnen av eller transformere et eksisterende lokale, men dersom det er snakk om et større prosjekt enn kun ny teknikk i en eksisterende sal så er det helt andre og langt mer omfattende hensyn å ha med seg inn i prosessen.

Kulturrom jobber med en omfattende rapport om transformasjon av eksisterende bygg, og ut av den vil det komme en mengde punkter som alle kan benytte seg av i et prosjekt. I tillegg har byggebransjen flere forum (se leselisten) med god kompetanse på dette som man kan koble seg på, det oppleves at kultursektoren er lite påkoblet kompetanse på bærekraft, klima og miljø i byggeprosjekter.

Det finnes etter hvert mye empiri på at det å transformere eksisterende bygg alltid vil gi best effekter på klima og miljø, og det trengs ikke nødvendigvis å bli dyrere enn å bygge nytt. I leselisten har vi lenket til en rapport fra Sintef om nettopp dette.

11. Andre mulige tiltak

I tillegg til faktiske bygningsmessige og tekniske tilpasninger på det enkelte lokale, sett opp imot klima og miljø, så har vi sett et behov for å øke kompetansen om dette hos de lokale teknikerne som avvikler arrangementene rundt omkring, og som også ofte er de som blir spurt om råd når nytt utstyr skal anskaffes eller nye tiltak skal iverksettes.

Ved å drive opplæring i sambruk mellom scene og kino vil vi gjøre teknikere bevisst hvilke behov den enkelte kulturart har, og hva som best gjør lokalet i stand til å dekke disse behovene.

Denne veilederen vil selvsagt kunne fungere som en enkel inngang til dette temaet, men vår anbefaling vil være å utvikle et kurs med tilhørende kursmateriell som kan

gjennomføres lokalt på de enkelte kulturscener. Dette vil bli et eget prosjekt, men her burde de ulike organisasjonene sammen med kulturrom kunne lage noe som kan bygge videre på arbeidet med denne rapporten.

Vi ser for oss at denne rapporten kan videreutvikles i samarbeid med de ulike interesseorganisasjonene, og vi foreslår konkret at det tas initiativ til å utvikle to ulike kurs for å øke kompetansen på sambruk og fleksibilitet i kulturlokaler.

Kurs i kulturtekniske behov for arkitekter – dersom vi utstyrr arkitektene som tegner nybygg og transformasjoner med konkret kunnskap om hva en scene og kinosal først og fremst trenger så vil vi sannsynligvis unngå en del av feilene som gjøres tidlig i prosessen og gjør ting både dyrere og mer tungvint i bruk.

Kurs i sambruk for innkjøpere, rådgivere og byggherrer – ved å videreutvikle denne rapporten til et kurs eller en praktisk veileder for innkjøpere, kulturhusteknikere, kulturhus-sjefer og byggherrer så vil vi kunne plante de riktige vurderingskriteriene i en anbudsprosess og følgelig vil både integratorer og leverandører bedre tilpasse seg de kravene som stilles, som igjen fører til de besparelser og gevinster vi har omtalt i denne rapporten.

12. Oppsummering og konklusjon

Strategisk planlegging for sambruk

For å sikre et levende kulturtilbud i hele landet, er det sjelden realistisk å bygge spesialiserte enkeltbrukssaler i hver kommune. Regjeringens kino – og filmformidling strategi, «Mer film sammen», understreker behovet for en desentralisert kinostruktur der kinoen fungerer som en sentral filmkulturell møteplass. For at et lokale skal fungere optimalt som både kinosal og scene, kreves det imidlertid en helhetlig tilnærming som forener politiske ambisjoner med teknisk presisjon.

Interessepolitiske barrierer: Mandatet til Kulturrom

En tydelig utfordring i dagens forvaltningsmodell er at tilskuddsordningen Kulturrom ikke har mandat til å bevilge midler til kinoteknisk utstyr. Dette skaper et finansielt gap når man skal bygge flerbrukssaler. Mens staten har mål om å styrke kinoens posisjon som lokal kulturformidler, mangler man ofte de nødvendige verktøyene for å samfinansiere den tekniske grunnmuren som trengs for både film og scenekunst. Det er derfor et politisk behov for å harmonisere disse ordningene, slik at man kan støtte oppgradering av både scene- og kinoteknisk infrastruktur i ett og samme prosjekt, gjerne med sambruk av det samme utstyret.

Utbyggerens utfordring: Sen involvering og rigide krav

En gjenganger i norske byggeprosjekter er at tekniske leverandører og installatører kommer for sent inn i prosessen. Dette tvinger dem ofte til å levere på rigide spesifikasjoner som ikke tar høyde for lokalets fleksibilitet. Resultatet er ofte at man må ettermontere kabler og utstyr, noe som forringer både den visuelle kvaliteten og den tekniske funksjonaliteten.

For utbyggere mener vi derfor at det er avgjørende å:

- Involvere teknisk ekspertise tidlig. Dette sikrer at nødvendig infrastruktur, som kabling og paneler, integreres i bygningsmassen fra start.
- Sikre kinoteknisk kvalitet. God kvalitet på lyd og bilde er den nest viktigste grunnen til at folk velger kino fremfor strømming. Uten riktig utstyr mister lokalet sin attraktivitet som kulturarena.
- Koordinere tekniske styresystemer: Moderne flerbrukssaler, slik som i Grimstad eller Kvam, viser at man kan oppnå stor bruksgrad dersom belysning, lyd og ventilasjon er koordinert i felles kontrollmiljøer.
- Koordinere og samarbeid på tvers av hus og institusjoner om felles investeringer, lagring av utstyr, sentraler for drift og vedlikehold og utnyttelse av utstyr i flere lokaler.

Løft blikket og se på helheten

Det påligger alle, både kulturhusene, kinoene, kommuner og eiere, interesseorganisasjoner og politikere et ansvar for å løfte blikket og se på helheten. En av de store utfordringene dersom vi skal oppnå de nødvendige sambruksfordelene og klimahensynene de kommende årene er at noen må se på hele bildet *før* det fattes en beslutning og stille de riktige og nødvendige kravene til alle involverte i prosjektet.

For eksempel så finnes det kanskje utstyr i en eldre sal som i stedet for å kastes kan pusses opp av leverandør og så monteres tilbake i en mindre sal med mindre tekniske behov? Eller i en kommune med et splitter nytt flerbrukshus så trenger man kanskje ikke pusse opp amfiet i kommunehuset i tillegg, da man enkelt kan avholde møter i kulturhuset? Kun ved å stille spørsmålene og handle etter svarene vil vi komme i mål.

Grimstad kulturhus, Pan-salen. Befaringsrundens flotteste sal rent teknisk, den viser hva som er mulig å få til teknisk når det planlegges godt, og når både teknikere og husets ledelse er tett på hele prosessen.

13. Sluttord

Ved å se på lokaler som kombinerte kulturarenaer fremfor separate funksjoner, kan man oppnå store sambruksfordeler. Dette krever imidlertid at kulturpolitikere tør å utfordre eksisterende mandater, og at utbyggere setter teknisk sambruk på agendaen før den første spadensetningen i jorda. Kun da kan vi skape arenaer som faktisk rommer hele bredden av kulturelle opplevelser i fremtidens Norge.

Kulturhus og grendehus er ikke bare bygninger; de er arenaer for fellesskapsopplevelser som binder oss sammen. De er en møteplass med rom for mange av livets begivenheter, øyeblikk, og små og store hendelser. En kino er kanskje et sted du går for å se den siste blockbusteren, men det er også stedet du tar med din første date og dere deler en stor popcorn og en cola. Kulturhuset er stedet for å oppleve artister og musikk, men det er også stedet hvor poden på 8 spiller sin første konsert sammen med skolekorpset. Grendehusene sørger for gode rammer rundt livets opp og nedturer som bryllup og gravferd, men de tilrettelegger også for bygdekinoen som i en kort stund forvandler det lille lokalet til et vidunderlig verdensteater. Kulturen, i alle sine former, er det som binder oss sammen og setter felles rammer rundt tilværelsen, enten du bor i Oslo eller i Os. Det gjør at arbeidet med å skape gode tekniske rammer for disse opplevelsene blir langt viktigere enn bare optimal drift og fleksible lokaler, det blir et arbeid med å herde og vedlikeholde fugene i samfunnet og et arbeid med de mellommenneskelige forhold.

Dette taler for at det burde være i enhver kommune og fylkeskommunes interesse at alle innbyggere har tilgang på slike lokaler – siden det er lokalene som rommer disse opplevelsene. Dette igjen fører til at det er i enhver kommunedirektørs eller statsforvalters interesse at lokalene er gode, tilrettelagte og fleksible – slik at de faktisk kan romme alle disse opplevelsene.

Røldal grendehus. Et godt eksempel på et lokale som er helt typisk for distrikts Norge, et lokale som skal inneholde alt et lokalsamfunn trenger, både til hverdag og fest. Kanskje er disse lokalene enda viktigere å se til enn de profesjonelle kulturhusene?

14. Leseliste

Eksisterende bygninger er fortsatt bærekraftige, Sintef:

<https://nva.sikt.no/registration/019bc67ef0f5-77f807de-377f-4a42-b45d-8021a7b9b2cd>

Nasjonal kunnskapsarena for ombruk i byggebransjen:

<https://sites.google.com/ressurssentral.no/kunnskapsarena/hjem>

Kulturroms håndbok for kultur i eksisterende bygg:

<https://kulturrom.no/gjenklang/handbok/>

Prosjektside for fremtidens kulturlokale hos Norske Kulturhus:

<https://www.kulturhus.no/vi-skaper-fremtidens-kulturlokale/>

Rapporten er utarbeidet på vegne av:

Av en arbeidsgruppe bestående av:

Hans Peter Jenssen
Kirsti Svenning
Robert Sigfusson
Nina Hodneland
Espen L. Pedersen
Øystein Simonsen
Erlend Serigstad

Arbeidet er muliggjort med midler tildelt av Kulturrom

Takk til:

Grimstad kulturhus ved Rolf Meyer Tallaksen
eTeateret Lillesand ved Christian Muri Clemetsen
Bygland Kulturscene ved Ann Cecilie Andersen
Røldal Grendehus ved Jan Eivind Prestegård
Kulturhuset i Kvam ved Mary Ann Sørheim

Per Sjømoen og Hove West
Tor Brede Michelsen og Kinotech
Creative Technology Norway
Fagskolen Oslo

Norske Kulturhus og Film & Kino © 2026